

O tabeliyinə şeytanlığı edər tələqin,
Səmada saf-mələik oxur ona tələqin

Siz, ey ruha pərəstiş edən səfil məxlüq!
Siz, ey ruhi-xəbəsin cidasına məruzq!
Siz, ey cəhalətə, küfrə əsr olan insan!
Siz ey, gürühi şəqi sibtü ümməti şeytan.
Müda-qətlü şəqavət, nə yol, nə məslək bu?
Bu məsləkə, bu yola lənət, ey xəbis, tful!
Siz, ey dəni, şümür mulcən oğluna yoldaş,
Açıq fikirli, düha səcdə ələyan bir baş.
Hənuz səcdə ikən nasıl şəhid edilir?
Sizə bu əmr olunan dinmi? Yoxmudur gedilir?
Əlindəki o dəmir alət cinayətdən
Qatı yürekli layin, dur feyzi-rəhmətdən.
Axır sizə ölüb öldürmənin nə zövqü, ah!
İnanmayırınsız? Yoxmu, yoxmu qəhrullah?
Zaman olur ki, sizi qəhrilə qəmçiləyar
Əzər qəzəbləri altında işte taptalayır.
Uzaqda sürməz dəhşətli bir zaman yetişir,
Xəbiş ruhunuza elərəm bunu təbşir.
Bir azda şimdiki Sizi oxşayam, şəhid babamızı!
O şanlı məsləkinizdə çalışdınız yalnız.
Siz, ey mücahidi-din, qəhrəman bihəmtal!
Vətən və millətin uğrunda, ey şəhid düha!
Cəhalətə bütöv qüvvənlə çarpışaraq,
Qaranlıq, ərəmi, zülmü dəfə qalxışaraq,
Mətanət ilə müdamən çalışdınız da, fəqət,
Nə etdi bax, Sizə axırda işte kor millət.
Vücudi-pakinizə vurdu bir neçə qurğuşun.
O ruhi-pakinizi işte təhniyyət edərək
Qanatlarında səmaya götdürdü fövci-mələk.
Yaxardı həzrəti-həqdən o ruha nur, rəhmət.
İnan, inan buna, ey qəhrəman din millət!
O şanlı naminizə aləmdə ölməyib qalacaq
O qatilin adı lənətlər ilə yad olunacaq.

Abdulla Şaiq Talibzadə.

LÜĞƏT

Bihəmta — tayı-bərabəri olmayan, misli, bənzəri olmayan.
Qəhrullah — Allahın qəzəbi; Allahın hiddətinə gəlmək.
Mənus — alışıb, isinişmiş, adət və vərdisi edilmiş.
Mənfur — nifrət edilən, sevilməyən, iyrenc.
Müda-qətlü — çaxır, şərab qətlü
Səməvət — göylər, asıman,
Sibtü-ümmət — millətin nəslü, əcdadı.
Təbşir — muştuluq vermə, şad xəbər gətirmə.
Tələqin — lənət oxuma, lənətləndirmə.
Təhniyyət — təbrik etmə, mübarəkbadlıq etmə.
Feyzi-rəhmət — rəhmət ləzzəti, rəhmət həzzi.
Şəqavət — bədbəxtlik, şərr iş, yaramazlıq.

• TOFIQ ABDİNİN 60 YAŞI

...Mən gənc şairlərə, gənc jurnalistlərə üzümü tutub deyirəm: - Siz Tofiqin nəyini görmüsünüz! Altmışinci illərin Tofiqindən danışmaq istəyirəm. Onun kirayə elədiyi iki çarpayılıq, dənşqal evindən danışmaq istəyirəm. Altmışinci illərin ortalarında Tofiq Məhərrəmoğlunun (onda imzası belə idi) həmin balaca evinin yanında rəsmi ədəbi dərəcələr yalan idi. O balaca, dənşqal daxməyə kimlər dürtülmürdü - odlu-alovlu gənc şairlər, tənqidçilər, yazıçılar, rəssamlar, filosoflar, musiqiçilər, siyasətçilər... Sumqayıtdan, Bakının qəsəbələrindən, ayrı-ayrı ucqarlardan çilgin gənclər yazdığı yeni şerini oxumaq üçün, bir az da çəkine-çəkine, ehtiyatla Tofiqin evinə üz tuturdular. Həccətlər, dərşimələr, mübahisələr gecə yansınacan çəkərdi. Tofiqin şer oxumasını həmi maraqla, intizarla gözləyərdi. O tavani alçaq, dənşqal daxməyə yığışan gənclərin həmisı Tofiqin evindəki çappa stəkanda piva, rəngsiz çay içib, o vaxtlar mağazalarda biri on bir qəpiyə satılan çiy kolletlərdən qızardıb yeyiblər. O, Neftçilərdən (Tofiqin rayonu) gətirdiyi balıqarı balaca qa-

GÖRMƏYƏNDƏ DARIXDIĞIM ADAM

ra tavada qızardıb ac-yalvac dostlarına yedirdərdi. Yedirdərdi deyəndə, o vaxtlar Tofiqin özü də çox imkansız, pulsuz bir gənc idi.

Gəncliyində olduğu kimi, Tofiq indinin özündə də ucadan, çığıra-çığıra danışır. Belə ucadan danışmasına görə onun danlandığı, hətta təhqir edildiyinin dəfələrlə şahidi olmuşam. Nə yaş, nə zaman, nə də az-çox işlərinin, problemlərinin nisbətən sahəmə düşməsi bu adətini ona tərgitdirə bilib.

O vaxtlar bu qədər gedib-gələnin, qonaq-qaranın qabağında Tofiqin vaxt tapıb kitab oxumasına, şer yazmasına heyrətlənirdim. Qapısı həminin üzünə açıq olan daxmədə onun tək qalıb oxumağa, yazmağa imkanı olmurdu. Sonralar öyrəndim ki, o, şerlərini yatağında - uzanmış vəziyyətdə yazır. Dediyyə görə, bu adətindən indinin özündə belə əl çəkəmyib.

Küçədə dostları, tanışlarıyla qarşılaşanda Tofiq onlara ya qənd, ya on bir qəpiklik çiy kolletlərdən bir neçəsini, yaxud çaxır, piva, çörək, yaxud arağ almalarını tələb edərdi. Bəzən aylarla görüşmədiyi adama da bu təklifini çəkinmədən deyirdi. Tofiqilə gəlib-gedənlərdən, o tünlükdən, basabasdan xəbəri olmayanları onu xəsis, həm də üzül, həyasız sanırdılar. Sonralar bəlli oldu ki, bir belə adama çay, çörək verməyin öhdəsindən heç kəs gələ bilməz. O vaxtlar Tofiq hansı zavoddasa fəhlə işləyirdi.

Kənddən gəlmiş kimsəsiz, evsiz-eşiksiz uşaqların içində bir çox şeyləri ilkin Tofiq Abdin əldə edib. İlk dəfə maqnitofonu o aldı, "Kometa"dən tutmuş "Soni"yəcən. Kirayənişin qaldığı tavani alçaq, dənşqal evdə siqaret tüstüsü, dumanı içində Tofiqin "Kometa" maqnitofonunda o dövrün estrada ulduzlarının (lap çox Corc Mariana, Radmila Karaklaiç) məhnilərini, aşıq musiqisini və Tofiqin özünün lentə yazılmış şerlərini eşitmişik. Qızla tanış olmaq, dostluq etmək arzusuyla alovlanan rayondan, kənddən gəlmiş gənclərdən ilk dəfə Tofiq Məhərrəmoğlu bu əlçatmaz arzuya yetib. Qoşularında bir qəşəng musiqiçi qıza bənd

Müəllimlər: soldan: Ağa Əli bək Qasimov, Süleyman Sani Axundov (direktor), Mirzə Abdulla Talıbzadə (Abdulla Şaiq), Əliməmməd Mustafayev, 7-ci russko-tatarska skola. 3 dekabr 1908-ci il.

zə Abdulla deyə müraciət edirdilər. Biz şagirdlər isə hörmətlə Mirzə Abdulla müəllim deyərdik.

1907-ci ildə atam, şair-həkim Mirzə Ələkbər Səburi məni mollaxanadan çıxarıb o vaxt Bakıda açılan rus-tatar məktəbinə qoydu. Məktəb müdiri Süleyman Sani Axundov, müəllimləri Mirzə Abdulla Talıbzadə (Abdulla Şaiq), Əliməmməd Mustafayev və Ağaəli Qasimov idi. Müəllimlərimizin hamısı çox mehriban idilər. Xüsusilə Mirzə Abdulla çox qayğıkeş, mülayim, həssas bir müəllim idi. O, dərslərdən əlavə olaraq yazdığı kiçik hekayələri oxuyub şərh edərdi, sonra həmin hekayələr kitabça halında çap olunub bizə paylanılırdı. Biz onun "Uşaq çeşməyi", "Uşaq gözlüyü", "Gülzar" kimi çox maraqlı, oxunaqlı dərslərini oxuyub elmə, savada yiyələnirdik.

Bir gün dərslərdən sonra məktəbin bütün şagirdləri müəllimlərlə bir yerdə foto şəklimizi çəkdirdik. Baxın, Abdulla Şaiq ortada mən isə soldan sağa müəllimlərdən sonra ikinci şagirdəm. Bu şəklin 73 illik tarixi var. 73 ildir ki, mən bu şəkli öz ilk müəllimlərimin yadigarı kimi, uşaq illərinin əziz xatirəsi kimi qoruyub saxlamışam. Məktəbdən sonra mətbəədə işlədiyim vaxt həvəskar ustalarım Balaxanı dram dərnəyində onun "Qafqaz çiçəkləri" dram əsərini oynayırdılar. 1922-ci ildən mən Dram teatrında işlədiyim zaman hörmətli müəllimimin 1946-cı ildə oynanılan "Nüşabə" əsərində də bir aktyor kimi iştirak edib, rol oynamışam.

İndi mən çox təxir edirəm ki, ədəbiyyat və dramaturgiya sahəsində böyük şöhrət qazanmış nəci və mehriban bir şəxsiyyət - mənim ilk, unudulmaz müəllimin anadan olmasının 100 illik yubileyində onun şagirdi kimi, ustadıma məhəbbət və ehtiram dolu canlı xatirələrlə iştirak edirəm.

Azərbaycanın Əməkdar artisti
Haciməmməd Qafqazlı
21 oktyabr 1981-ci il.

ŞAIQIN ÇAP OLUNMAMIŞ BİR ŞERİ

1913-cü ildə "Nəsr-maarif" cəmiyyətinin maddi yardım və köməyi ilə onun fəal üzvlərindən olan İsabey Aşurbəyovun "Kaspi" mətbəəsində "Şəhid mərhum Fazil əl-hac molla Ruhulla Axundun əhvalatına dair məcmuədir" adlı kitab nəfis şəkildə çap olunmuşdur. Mərhumun oğlu, XX əsrin əvvəllərində dövrü mətbuatda maraqlı publisist məqalələri və teatra dair reseziyaları ilə çıxış edən Məmmədsadiq Axundovun tərtib etdiyi həmin kitabın cildinə ondan gələn gəlirin mərhumun məqbərəsinin tikintisinə sərf olunacağı qeyd edilmişdir. Kitabda Bakı vilayətinin qazisi Axund MİRƏHMƏD KƏRİMAĞA müqəddimə yazmış və Hacı molla Axund Ruhullanın din və maarif sahəsində gördüyü işlərə qiymət vermişdir. (Axund Molla Ruhulla haqqında bax: Rəuf Sadiqov, Molla Ruhulla Məmmədzadə, "Respublika" qəzeti, 2000-ci il 19 fevral) haqqında danışdığımız kitabda Hacı molla Axund Ruhullanın geniş tərcüməyi-halı, dövrü mətbuatda dərc olunmuş məqalələrindən, habelə çıxış və nitqlərindən nümunələr verilməklə yanaşı, onun haqqında XX əsr Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli simalarının məqalələri və xatirələri də verilmişdir. Bunlardan publisist - jurnalist Sənətulla İbrahimovun, görkəmli ədib və dramaturq Ə. Haqverdiyevin, jurnalist və ictimai xadim Ağababa Yusifzadənin, ədəbiyyatşünas-tənqidçi, maarif xadimi Firudinbəy Kəçərlinin, böyük ziyalı və publisist, ictimai xadim Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin və başqalarının yazılarını göstərmək olar.

Kitabda mərhumun ölümü ilə əlaqədar olaraq ona həsr olunmuş bir sıra şeirlər də dərc olunmuşdur. Bunlardan Mirzə Cəfər Seyidzadənin Bakı rus-müsəlman məktəblərinin müəllim və müəllimləri adından yazılmış və mərhumun cənazəsi üstündə oxunmuş şeir, habelə Əliabbas Müzəbin, Əli Razi Şamçızadənin, Acizin, Çəkərin, Əlisəttarin şeirləri də verilmişdir.

Gözlərlə yazılmış və görkəmli pedaqoq, XX əsr Azərbaycan romantizminin görkəmli nümayəndəsi Abdulla Şaiq da Hacı molla Axund Ruhullanın ölümünə şeir həsr etmişdir. Həmin şeirin Abdulla Şaiqin heç bir kitabına salınmadığını və onun yazığının gələcək tədqiqatçıları və eyni zamanda sevimli oxucuları üçün maraqlı olacağını nəzərə alaraq, şeiri bütövlükdə təqdim etməyi özümüza borc bilirik.

Rəuf SADIQOV,
filologiya elmləri
namizədi.

ŞƏHİD DƏST CƏHALƏT OLAN HACI AXUNDUN RUHUNA İTHAF

Uçar havada xəbiş ruh, uçar, uçar və durar,
Səməyə, yerlərə, insanlara həsədlə baxar.
Baxar, baxar, əzəmət həm səadət çəkəməz.
O ruh, xalqa, haqqa, səməyə baş əyməz.
Uçar yenə gögə toğru o anda qəhrullah
Enər, qanatlarını sındırır onun nəgəh!
O ruh nəfəsinə tabe və kəndinə məğrur,
O ruh ki, həqdən büsbütün mənfur.
O ruhi ki, yerdə fəna şum toxumlar saçıyor,
Dərin-dərin uçurumlar fəlakətə açıyor.
O ruh sevməyirdi ədaləti, haqqı,
O ruh sevməyirdi şü nur ilə şəfaqəti!
O ruh düşmən idi yerlərə səməvətə,
O ruh düşmən idi xalqa, ibadətə.
O ruh düşmən idi haqqı göstərən bəşərə
O ruh çəkməyə xəlqi qaranlıqta, küfrə.
O ruh rəhmət həqdən bütün-bütün mayus
O ruh şeqlərə, qatillərə olur mənus.
Gecə olunca, qaranlıqda kök yüzündə durar,
Qara qanatlarını səs edər kimi çarpar.
Məhib səsle bütün xəlqi əmrinə çağırır
Qoşar o səmtə şərq şəxslər gürü-gürü
Görünce onları xürrəm olur səmada o ruh